

Szilágyi Erzsébet politikai tevékenysége 1458–1464 között

CSIFÓ TAMÁS

Bevezetés

Horogszegi Szilágyi Erzsébet (*1. kép*) a 15. századi Magyar Királyság neves nagyasszonya volt, akit az egyik leghíresebb nőként tartunk számon a magyar történelemben. Bár a nevére Arany János *Mátyás anyja* című verséből sokan emlékezhetnek, élete – egyes rövidebb szakaszoktól eltekintve – a szélesebb körű nyilvánosság előtt mégis nagyrészt ismeretlen. A Hunyadi-kort taglaló 19–20. századi magyar történeti szakirodalomban Erzsébet gyakorlatilag „mellékszereplőként” jelent csak meg. Ugyan az 1990–2000-es évek fordulóján, Teke Zsuzsa és Estók János nőtörténeti munkái révén Erzsébet nagyobb figyelmet kapott, forrásalapú életrajzi monográfia a mai napig nem készült róla. Hunyadi Mátyás királlyá választásának 560. évfordulója viszont ismét alkalmat nyújt arra, hogy a nagy uralkodó mellett az őt trónra segítő személyekről, köztük az édesanyjáról is megemlékezzünk.

1. kép: Horogszegi Szilágyi Erzsébet

A hazai történetírás eddig Szilágyi Erzsébetnek többnyire csak a fia királlyá választásában játszott szerepét hangsúlyozta, míg történetének későbbi fejezeteire kevesebb figyelmet fordított. Tanulmányom témájául ezért a neves nagyszony 1458–1464 közötti életszakaszát választottam, mely egyben Mátyás uralkodásának első, a hatalma megszilárdításáról szóló fejezetének tekinthető.¹ A téma felvezetéseként először röviden áttekintem Erzsébet 1458 előtti életét. Ezt követően annak szeretnék utánajárni, hogy milyen módon járult hozzá Erzsébet Mátyás uralmának stabilizálásához, milyen más politikai szerepet töltött be ebben az időszakban, valamint milyen jelentőséggel bírt anyakirálynői méltósága.

Szilágyi Erzsébet élete 1458 előtt

Származása

Erzsébet a katonai érényeiről híres horogszegi Szilágyi család sarja volt, mely egyes elméletek szerint a bosnyák eredetű Garázda-nemzetségből,² más vélemények szerint a partiumi Szilágyságból származott.³ A délvidéki köznemesi familia alapítója egy László (vagy más olvasatokban Loránd) nevű személy volt, aki elsőként vette fel a Szilágyi nevet valamikor a 14. század végén. Leszármazottai a magyar Szent Koronához hűséges katonák voltak, így például unokája, II. Szilágyi László is, aki az 1400-as években – rokona, Garázda Miklós oldalán – szreberniki várnagyként a boszniai várháborúban szerzett hadi érdemeket. A Szilágyiak hősies katonai szolgálatát Luxemburgi Zsigmond birtokadományokkal jutalmazta, így kapták meg 1408-ban egyebek mellett a Temes megyei Horogszegét, egy évvel később pedig címerlevelet is adott nekik a király (2. *kép*).⁴ II. Szilágyi László 1409–1410 telén⁵ köthetett házasságot a szintén köznemesi származású Bellyéni Katalinnal, akitől hat gyermeke született: Mihály, Osvát, László, Orsolya, Zsófia, valamint 1410 körül Erzsébet.⁶

Ifjúkora és házassága Hunyadi Jánossal

Szilágyi Erzsébet ifjúkoráról nagyon kevés biztos adattal rendelkezünk. Fraknói Vilmos mutatott rá arra az érdekességre, hogy a Szilágyi család egyes tagjai magyar katolikus szentek neveit viselték. Ez alapján feltételezte, hogy Erzsébet is így kaphatta nevét, vélhetően Árpád-házi Szent Erzsébet után.⁷ A nemes hölgy a későbbi férjével, Hunyadi Jánossal 1428 táján ismerkedhetett meg, és

¹ KUBINYI 2007, 87.

² NAGY 1863, 705; FRAKNÓI 1890, 10.

³ BUDAI 1866, 244.

⁴ NAGY 1863, 705–706.

⁵ ELEKES 1952, 90.

⁶ ENGEL Genealógia, horogszegi Szilágyi

⁷ FRAKNÓI 1890, 11.

feltehetően 1428–1430 körül házasodtak össze.⁸ Első ismert közös gyermekük, Hunyadi László 1431-ben jött a világra, majd Kolozsvárott, 1443. február 23-án született meg a pár második fia, Mátyás.⁹

2. kép: A Szilágyi család címere (1409)

Hadi sikerei révén Hunyadi János gyorsan az ország báróinak sorába lépett. Rangbéli emelkedése és az ezzel járó vagyoni gyarapodása viszont kihatott felesége sorsának alakulására is. Hunyadi 1443 körül kezdte el átépíttetni Vajdahunyd várát, melyben Erzsébet berendezhette új, előkelő otthonát (3. kép).¹⁰ Férje 1446–1452 közötti kormányzósága idején pedig Erzsébet az ország első asszonyának számított. Későbbi tevékeny életviteléből kiindulva feltételezhetjük, hogy már ekkor is igen aktívan töltötte mindennapjait. Mivel a férje a had- és az államügyek miatt gyakran volt távol, így a szokásos asszonyi, háztartási teendők mellett vélhetően Erzsébet feladata volt a birtokkormányzati teendők ellátása, családi uradalmaik működésének felügyelete is.¹¹

⁸ KUBINYI 2001, 13.

⁹ KUBINYI 2007, 83.

¹⁰ TEKE 1997, 29.

¹¹ TEKE 1997, 30.

3. kép: Cserna Károly rajza Vajdahunyad váráról

Mátyás királyválasztásának előzményei

Hunyadi János 1456. augusztus 11-i halála után Szilágyi Erzsébet az özvegyi gyász fájdalma mellett a Hunyadiak elleni támadásokkal is kénytelen volt szembenézni. Magyarországot ugyanis már évek óta megosztotta az az ellentét, mely a király oldalán álló főurak, valamint az országot kormányzó Hunyadi család és hívei között fennállt. A belpolitikai feszültséget tovább fokozta az uralkodó unokanagybátyjának, Cillei Ulrik horvát-szlavón bánnak az 1456. november 9-i meggyilkolása, amivel kezdettől fogva Hunyadi Lászlót gyanúsították. Ebben a helyzetben Szilágyi Erzsébetnek azonnal fia védelmére kellett kelnie, hogy megóvja őt az uralkodó bosszújától. Amikor útban vissza Nándorfehérvárról Budára V. László megállt Erzsébet temesvári házánál, az özvegy gyászruhában, Mátyással az oldalán járult elébe, és kegyelemért könyörgött idősebbik fia számára. A király azt ekkor – látszólag – megadta, és rokonaivá fogadta Erzsébetet és fiait.¹² 1457 tavaszán azonban királyellenes összeesküvés vádjával letartóztatta és bűnösnek mondta ki a két Hunyadi fiút. Mátyást börtönbe küldte, míg Lászlót március 16-án, Budán kivégeztette (4. kép).

Egyetlen életben maradt gyermeke kiváltásáról Erzsébet először levélben próbált meg megegyezni a királlyal, ám ezt bátyja, Mihály megakadályozta,¹³ rábeszélvén Erzsébetet a fegyveres bosszúra. Így több mint másfél évtized után ismét polgárháború tört ki Magyarországon. A harcok elől V. László előbb Bécsbe, majd onnan Prágába menekült, magával hurcolva Mátyást is. A gyermektelen király azonban 1457. november 23-án váratlanul meghalt. Ez a

¹² BONFINI 1995, 383; RANSANUS 1999, 134.

¹³ FRANKÓI 1913, 43; PÁLOSFALVI 2015, 419.

háborúnak ugyan véget vetett, ám egyúttal egy új problémát, trónöröklési válságot idézett elő. A megüresedett magyar trónra pályázó külföldi uralkodók, mint III. Frigyes német-római császár és IV. Kázmér lengyel király, nem tudták érvényesíteni igényüket.¹⁴ Az országból Újlaki Miklós macsói bán, Garai László nádor, valamint a Hunyadi család kívánt V. László örökébe lépni, ám közülük a Hunyadi-párt jelöltje, Hunyadi Mátyás látszott a legesélyesebbnek. Mivel feltét szándéka volt a Hunyadiak nevének régi fényét visszaállítani, Szilágyi Erzsébet teljes szívvel elkötelezte magát Mátyás trónra emelésének terve mellett, amiben fivére, Mihály is segítette.¹⁵ Az asszony elküldte Vitéz János váradi püspököt Prágába, hogy az ott Podjebrád György cseh kormányzó felügyelete alatt tartott Mátyás kiváltásáról tárgyaljon (5. kép). Podjebrád 40 ezer arany forint váltságdíj fejében – amit a püspök Erzsébet pénzéből, az asszony nevében fizetett ki – megígérte, hogy miután Mátyást magyar királlyá választják, szabadon engedi őt.¹⁶ A választáshoz azonban előbb békét kellett teremteni a Hunyadi-pártiak és ellenfelek között. Erre az 1458. január 12-én, Szegeden megkötött Szilágyi–Garai-egyezménnyel került sor, amivel megnyílt az út Hunyadi Mátyás trónra emeléséhez.¹⁷

4. kép: Madarász Viktor: Hunyadi László siratása

¹⁴ KUBINYI 2007, 86.

¹⁵ FRAKNÓI 1896, 165.

¹⁶ BONFINI 1959, 5.

¹⁷ KUBINYI 2005, 215.

5. kép: Zichy Mihály rajza Arany János Máttyás anyja című verséhez

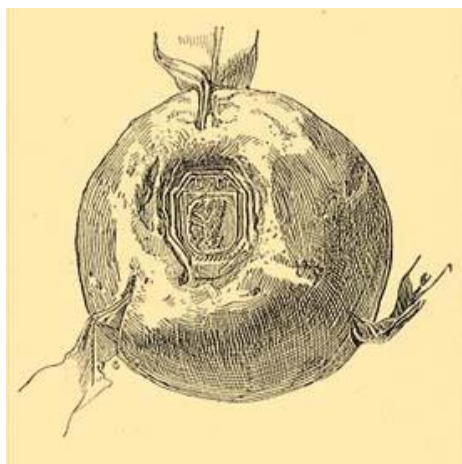
Szilágyi Erzsébet szerepe Máttyás uralmának stabilizálásában

A király és a Szilágyi testvérek együttműködése

Miután 1458. január 24-én Hunyadi Máttyást királlyá választották, Szilágyi Mihály vezetésével egy díszes küldöttség – melyhez Erzsébet asszony is csatlakozott – indult útnak Csehország felé, hogy az ifjú uralkodót hazahozza. A választás hírére Podjebrád György is elindult Máttyással a cseh–magyar határra, és a két csoport február 5-én, Strassnitzban találkozott egymással.¹⁸ Szilágyi Erzsébet közel egy év után végre újra magához ölelhette fiát, ám a megható találkozást feszült pillanatok követték. Ugyanis a Szilágyi testvéreket, akik abban bíztak, hogy a Garai nádorral kötött szegedi egyezményhez Máttyás is tartani fogja magát, kellemetlen meglepetés érte: megtudták, hogy Máttyás már a prágai fogsága idején megígérte Podjebrád Györgynek, hogy feleségül fogja

¹⁸ Strassnitz: ma Stražnice, Csehország.

venni a lányát, Katalint.¹⁹ Erzsébet és Mihály érthető módon egyáltalán nem örültek ennek a döntésnek, és vélhetően meg is próbálták lebeszélni róla a fiatal Hunyadi fiút, ám Mátyás megtartotta a cseh régensnek adott szavát. A király Garai Anna helyett Podjebrád Katalint választotta hitvesül, amivel együtt anyját és nagybátyját is arra kényszerítette, hogy megszegjék a szegedi egyezményt. A Szilágyi testvérek így más választás híján elfogadták az ifjú uralkodó határozatát, azonban nem voltak hajlandók erről oklevelet kiállíttatni. Beleegyezésüket mindössze azzal fejezték ki, hogy a Mátyás és Podjebrád között megkötött szövetségről február 9-én, Strassnitzban kiadott oklevelet – mintegy tanúként – saját pecsétjükkel ők is megerősítették (6. kép).²⁰ Habár elméletileg fennállt annak a lehetősége, hogy elejtsék Mátyás és a huszita régens szövetségét, a Felvidéken garázdálkodó huszita zsoldos haderő megfékezése szempontjából hasznosabb volt a cseh szövetség fenntartása.²¹ Az a tény, hogy Szilágyi Erzsébet alávetette magát Mátyás királyi akaratának, azt mutatja, hogy számára ekkor is a fia érdeke volt az első, és mindenben kész volt támogatni őt. Erről tanúskodik az is, hogy fia uralkodásának kezdetén a bátyja mellett Erzsébet is megerősítette saját pecsétjével Mátyás okleveleit, ahogyan azt már Strassnitzban is megtette.²²

6. kép: Szilágyi Erzsébet pecsétje

¹⁹ Fraknói Vilmos úgy gondolta, hogy Erzsébet és Mihály tudtak Mátyás és Podjebrád prágai alkujáról, de azt hitték, hogy arról Mátyás az ország és az ő érdekükből le fog mondani (FRAKNÓI 1896, 176.). Ezzel szemben Pálosfalvi Tamás azt állítja, hogy a Szilágyi testvérek a prágai egyezségről csak 1458. január 24. után szerezhettek tudomást (PÁLOSFALVI 2013, 348–349, 352.).

²⁰ FRAKNÓI 1913, 73–74.

²¹ PÁLOSFALVI 2013, 352.

²² FRAKNÓI 1890, 84.

Ilyen volt például az a megállapodás, melyet Mátyás 1458. március 12-én kötött a Szentgyörgyi és Bazini grófokkal Nagyszombat és Szokolca városok megőrzéséről.²³ Ehhez mindkét Szilágyi testvér hozzájárulását adta, amit az oklevélben a „*de voluntate et consensu*” formula jelez. Fraknói Vilmos szerint ez a kifejezés azt jelzi, hogy a királyválasztáskor kormányzónak kinevezett Szilágyi Mihály nem gyakorolta a királyi jogokat, csupán segédkezett azok gyakorlásában, s ebben a tekintetben vele egyenrangú személynek minősült húga, Erzsébet is.²⁴

A király és nagybátyja viszáljai

Az eddigiek alapján elmondhatjuk, hogy Mátyást a regnálása elején az anyja és nagybátyja közösen támogatták az uralkodásban, ám ez az állapot nagyon rövid idő alatt megváltozott. Míg ugyanis Szilágyi Erzsébet tudomásul vette azt, hogy gyermeke önállóan kívánja meghozni döntéseit, addig bátyja ebbe nem tudott belenyugodni. Szilágyi Mihály egyrészt a szegedi megállapodással való szembeszállás miatt neheztelt unokaöccsére, másrészt sérelmezte azt is, hogy Mátyás lassan teljesen kirekesztette őt a hatalomból, csupán névlegessé mérsékelve kormányzói tisztségét. A közöttük feszülő nézeteltérés odáig fajult, hogy Mihály szembefordult unokaöccsével, és átpártolt a Mátyás uralkodásával elégedetlen főnemesek táborába. Mellőzöttségét a kormányzó Szerbia trónjának megszerzésével akarta ellensúlyozni. Tárgyalásokba kezdett az 1458 januárjában elhunyt Brankovics Lázár despota özvegyével és Lázár testvérével, Istvánnal, hogy bizonyos Hunyadi-birtokokért cserébe adják neki a szerb despotai címet. A több hónapig tartó egyezkedési folyamatnak végül Szilágyi Erzsébet éles hangú tiltakozása vetett véget 1458. június 23-án.²⁵ Kubinyi András ezt azzal magyarázta, hogy a Brankovicsoknak felajánlott birtokok Erzsébet kezén voltak, aki nem volt hajlandó lemondani róluk.²⁶ Pálosfalvi Tamás viszont úgy gondolja, hogy az asszony óvása mögött más indok állhatott. A Szilágyi–Brankovics-féle megállapodást 1458 tavaszán Hunyadi Mátyás király jóváhagyta, és ahogy azt Pálosfalvi is hangsúlyozza, Erzsébet ekkor nem tiltakozott ellene, noha minden bizonnyal tudott róla. Ebből kifolyólag a szerző úgy véli, hogy Mátyás a megállapodás helybenhagyása után szeretett volna abból kihátrálni. Mivel nem akarta megszegni a saját és tanácsosai szavát, így vélhetően édesanyját kérte meg arra, hogy a Szilágyi által a szerb despota családdal folytatott tárgyalások ellen emeljen szót. A király hozzáállásának megváltozása valószínűleg azzal magyarázható, hogy a kormányzó által felajánlott birtokok rendkívül értékesek voltak, és a Szent Korona visszaszerzéséről szóló tárgyalások, valamint a Jan Jiskra cseh zsoldoskapitány alvezérei elleni felvidéki harcok idején Mátyásnak

²³ MOL DL 15220.

²⁴ FRAKNÓI 1913, 78.

²⁵ MOL DL 37638

²⁶ KUBINYI 2001, 48.

rengeteg pénzre volt szüksége.²⁷ Ezzel a pénzügyi indokkal függött össze minden bizonnyal az a tény is, hogy Erzsébet június 23-i oklevelében igen határozott hangnemben ellenezte a nagybányai nemesfémányák elidegenítését.²⁸ Mindez alapján tehát kijelenthetjük, hogy tiltakozásával Szilágyi Erzsébet újfent a fia érdekeihez való alkalmazkodásáról tett tanúbizonyságot. Vállalta a felelősséget azért, hogy Mátyás szavahihetősége ne szenvedjen csorbát. Ennél azonban lényegesen jelentősebb volt az, hogy segédkezett megőrizni az uralkodó kezén az anyagi szempontból értékes területeket, hogy ezzel hozzájáruljon fia uralmának minél stabilabb pénzügyi megalapozásához, ami később a Szent Korona visszavásárlásakor elengedhetlenül fontosnak bizonyult. Véleményem szerint – ha csak közvetve, és kis mértékben is, de – Erzsébet ezzel is elősegítette fia királyi hatalmának megszilárdítását.

Szilágyi Mihály vélhetően sejtette, hogy húga ellenkezése mögött valójában Mátyás akarata állt, ami még tovább élte a király és nagybátyja közötti ellentétet. Egy hónappal a szerb despotai cím megszerzésére irányuló tervének megghiúsulása után Mihály Simontornyán szövetségre lépett Mátyás bárói ellenzékének két vezéralakjával, Garai Lászlóval és Újlaki Miklóssal. Miután erről hírt kapott, az uralkodó igyekezett megbékíteni bácsikáját, ám első kísérlete kudarcot vallott. Másodszor Vitéz János váradi püspököt küldte el hozzá, akinek sikerült rábírnia Szilágyit egy találkozóra a királlyal, amire 1458. augusztus 8-án került sor.²⁹ Mátyás és Erzsébet az udvarral közösen, személyesen keresték fel rokonukat. Ez a gesztus meghozta a kívánt eredményt: a király és nagybátyja kibékültek, Mihály lemondott a kormányzói címről, Mátyás pedig megerősítette őt az örökös beszercei grófságban. Meglátásom szerint Erzsébet részben mintegy békeközvetítőként vett részt ezen az eseményen. A Mátyás melletti szilárd elkötelezettségéből adódóan az lehetett a célja, hogy segítsen elsimítani minden olyan problémát, mely gátolhatja a fiát az önálló hatalomgyakorlásban. Miután pedig a testvéréről volt szó, természetesnek vehetjük, hogy Erzsébet is elkísérte a királyt. Ugyanakkor azt se felejtjük el, hogy hivatalosan Erzsébet vétőzta meg bátyja szerződését a Brankovicokkal. Emellett arra is gondolnunk kell, hogy amíg Erzsébet tudomásul vette azt, hogy fia a saját belátása szerint kívánja vezetni az országot, addig Mihály ragaszkodott a kormányzói címéhez, és bele kívánt szólni Mátyás politikájába. Noha nem tudjuk azt, hogy a két Szilágyi testvér között pontosan milyen volt a viszony, úgy gondolom, hogy a fenti körülményekből kifolyólag nem lehetett közöttük tökéletes az összhang, így az augusztus 8-i találkozón nekik is rendezniük kellett kapcsolatukat. Meglátásom szerint erre is szükség volt annak érdekében, hogy minél békésebb viszonyokat teremthessenek Mátyás számára az uralkodáshoz.

A családi béke helyreállítása után pár héttel a király hírt kapott arról, hogy Galambóc várát bevették a törökök. Az uralkodó közfelkelést hirdetett, és úgy

²⁷ PÁLOSFALVI 2013, 357–358.

²⁸ PÁLOSFALVI 2015, 418.

²⁹ FRAKNÓI 1896, 190.

határozott, hogy nagybátyjával közösen, személyesen vezeti seregét Délvidékre, az erődítmény visszafoglalására. Augusztus 25-én Mátyás és Mihály el is indultak, majd néhány nappal később követték őket a Juan de Carvajal bíboros pápai követ által összetoborzott keresztiesek. Távollétükben Mátyás az édesanyjára bízta a főváros kormányzását, aki emellett a kereszties hadjárat logisztikai lebonyolításában is részt vállalt. A király anyja lelkesen szervezte a lovak, az élelmiszer és a bor beszerzését és a táborba küldését, fáradságátlan erőfeszítéseivel pedig ösztönözte a harcosokat a hadjáratához való csatlakozásra.³⁰ Erzsébet asszonynak minden bizonnyal meg is volt ezekhez a feladatokhoz a szükséges tapasztalata és szakértelme, ugyanis a későbbi élete során kiállított oklevelei tanúsága szerint az özvegy rendkívül gyakorlatias és hozzáértő volt a birtokkormányzati tevékenységekben, a családi uradalmak gazdasági ügyeinek intézésében. Ezeket a képességeket jól kamatoztathatta a hadjárat szervezésekor is. Ugyanakkor a kereszties eszmekörhöz való viszonyulását meghatározhatta a III. Calixtus pápától 1458 májusában kapott felszólítás a török elleni harc támogatására.³¹ Ez egyben jelzi a pápai érdekekhez való alkalmazkodását és vallásos elkötelezettségét is.

A Mátyás és Mihály közötti kibékülés nem hozott tartós békét, ugyanis a hadjárat után nem sokkal Szilágyi ismét szervezkedni kezdett unokaöccse ellen. A király ezúttal nem bánt kegyesen nagybátyjával: október 8-án elfogatta, majd Világos várába záratta. Szilágyi azonban a következő évben kiszabadult, és megint csatlakozott az uralkodó ellenzékéhez. Végül 1459. szeptember elején a pápai követ és az esztergomi érsek rá tudta venni az ingatag hűségű főurat, hogy békéljen meg unokaöccsével. Így a főpapok kíséretében Budára ment, ahol a kalocsai érsek és az országbíró mellett testvére, Szilágyi Erzsébet fogadta. Ezt követően a királyi palotába vezették, ahol újfent rendezte nézeteltéréseit Mátyással. A heves természetű vitéz végül 1460 végén Szendrő mellett a törökök elleni harcok során az ellenség fogságába esett, s a következő év elején a szultán parancsára Isztambulban lefejezték.

„*Inkább halva lássam fiamat, mint korona nélkül!*” – mondta egy alkalommal Szilágyi Erzsébet, miután hírt kapott egy Mátyás megbuktatására irányuló főúri összeesküvésről.³² Ez a felháborodott kijelentése nagyon jól érzékelteti az asszonynak azt a rendkívüli eltökéltségét, melyet gyermeke trónra emelésében, majd pedig azon való megtartásában mutatott. A neves úrnő mindig kiállt fia mellett, és minden helyzetben az ő álláspontját tartotta szem előtt. Ugyanakkor fivérével ellentétben Erzsébet elfogadta azt, hogy Mátyás önállóan kíván uralkodni, és csak akkor vállalt kisebb szerepet a közügyekben, ha az a király érdekében indokolt volt.

³⁰ FRAKNÓI 1890, 94–95.

³¹ THEINER 1860, 316–317.

³² A felkiáltást a mantovai örgróf követének 1459. március 28-i jelentése őrizte meg (FRAKNÓI 1890, 12.).

Az anyakirályné

Az ország első asszonya

Hunyadi Mátyás királlyá választása Szilágyi Erzsébet életében is komoly változást hozott, ugyanis az új király édesanyjaként Erzsébet igen előkelő társadalmi pozícióba került. Mátyás azonban ezt különböző eszközökkel még tovább fokozta. Az uralkodó ugyanis királynékhoz méltó udvartartást alakított ki szülőanyja számára az óbudai várban, melyet még I. (Nagy) Lajos magyar király adományozott 1343-ban édesanyjának, Piast Erzsébet özvegy királynénak, s amely ettől kezdve hagyományosan a mindenkori magyar királyné lakhelyéül szolgált.³³ A várral együtt Erzsébet megkapta az ahhoz tartozó királynéi birtokállományt is, emellett pedig fia is rendszeresen birtokadományokkal tisztelte meg őt, hogy biztosítsa udvarának fenntartási költségeit. Ráadásul Mátyás az egyik keltezetlen oklevelében a „Magyarország királynéja” titulussal illette édesanyját.³⁴ Mindezek révén Szilágyi Erzsébet mintegy anyakirálynéi méltóságra lépett, ezzel élete során immár másodízben lett a Magyar Királyság első asszonya.

Az anyakirályné oklevelei

Erzsébet tudatában volt eme magas rangjának és személye fontosságának, amiről főként oklevelei tanúskodnak. Az anyakirályné udvarának valószínűleg saját kancelláriája volt, így diplomáit is itt adhatták ki. Azonban Ányos Lajos az oklevelek vizsgálatokor megjegyezte, hogy azok közül néhány példány megszővegezése feltehetően a királyi kancellárián történhetett. Ányos azt is megállapította, hogy az özvegyasszony oklevelei piros viaszba nyomott pecséttel voltak ellátva, ami a királyi családhoz tartozó személyek pecséthasználatai gyakorlatát követte.³⁵ Erzsébet önérzetes és határozott parancsokat osztogatott saját alkalmazottjai mellett vármegyei hatóságoknak, különböző országnagyoknak és bíróságoknak, intézkedései pedig olyan természetűek, amelyhez hasonlót például Piast Erzsébet anyakirálynétől szokhattunk meg.³⁶ Az is megfigyelhető, hogy rendelkezéseit sokszor a király nevében, illetve az ő tudtával, beleegyezésével foganatosította, büntetésül a király haragjára hivatkozott, ezzel is gyakorlatilag anyakirálynéi minőségben lépve fel.³⁷ Olyan ügyekben is hozott döntéseket, mint egyházi intézményeket érintő adó- és vámszedés tiltása, vagy apácázárdáknak a peres eljárásoktól való megvédése.

³³ BERTALAN – ALTMANN 1995, 144.

³⁴ „*Elisabeth Regine Hungarie*” Kiadása: Kaprinai 1767, 52–54. Kaprinai István megjegyzi, hogy mivel a szövegben Mátyás a „*condam*”, azaz „néhai” jelzővel hivatkozik édesanyjára, az oklevél minden bizonnyal Erzsébet 1484 körüli halála után látott napvilágot (KAPRINAI 1767, 53.).

³⁵ ÁNYOS 1927, 59–60.

³⁶ ÁNYOS 1927, 60.

³⁷ ÁNYOS 1927, 61.

1458. október 13-án, a pozsonyi polgárok panaszára reagálva, megtiltotta óbudai várnagyainak és a szentjakabfalvi vámszedőknek, hogy a pozsonyi kereskedőktől vámot szedjenek.³⁸ Ez az oklevél azt sejteti, hogy kiállításakor az óbudai királynéi vár és a hozzá tartozó birtokok már Erzsébet kezén voltak. Ilyen területnek számított a Csepel-sziget is, melyre vonatkozóan 1459-ben és 1460-ban is kiadott egy-egy oklevelet. 1459. március 7-én a Csepel-szigeten fekvő Taksony népét intette rendre, amikor itteni jobbágysai jogtalanul használták Gecsei György Haraszt nevű birtokához tartozó földjeit, erdőit és legelőit.³⁹ 1460. szeptember 3-án pedig a király anyjaként maga elé rendelte a Csepel-szigeten elterülő Szentmiklós bíráját és esküdteit, hogy a Haraszi Nagy László ellen emelt panaszukat kivizsgálhassa.⁴⁰

Az oklevelek beszámolnak Erzsébet mély vallásosságáról is. Az asszony többször is kiállt az egyházi intézmények és testületek mellett a királyi és megyei tisztviselők visszaéléseivel szemben. Számos iratban foglalkozott az apácázárdákat ért sérelmekkel. 1458 márciusában fiával együtt fordult II. Pius pápához a nyulak-szigeti apácák azon panaszának az ügyében, miszerint a felügyeletükkel megbízott domonkos szerzetesek állandó visitatioja miatt nem tudják feladataikat ellátni. A király és édesanyja egy Anna nevű nővért neveztek ki a kolostor perjelnöjének, és ennek megerősítését, valamint a kolostor szentszéki felügyelet alá vonását kérték a pápától.⁴¹ Ugyanezen év június 20-án ismét a Nyulak szigetén élő apácákat vette védelmébe a pünkösdi vásáron lefoglalt vámok ügyében, és őva intette az egyház- és országnagyokat, valamint az egyházi és világi bírákat az ügyben ártatlan apácák perbe fogásától.⁴² Az apácák mellett Erzsébet más szerzetesi közösségeket is támogatott. Erre példa az 1460. június 23-i eset, amikor a kékesi Szent László kolostor szerzetesei érdekében szólalt fel Nisai Jánossal szemben, aki jogtalanul elragadta a remetéktől a Szöd melletti malmukat. Miután ennek visszaadására Mátyás felszólítása után nem volt hajlandó, Erzsébet is parancsba adta a férfinak az eltulajdonított malom visszaszolgáltatását.⁴³

Ezek az iratok Szilágyi Erzsébet törvényszerető, igazságos, ugyanakkor szigorú, az engedetlenséget nem tűrő személyiségéről tanúskodnak. Emellett pedig azt is bizonyítják, hogy az asszony olyan különböző kisebb belügyekben is segítette fiát, mint birtokperes, adó- és vámszedés, vagy egyháztámogatás. Erzsébet, a király anyjaként, élve az anyakirálynéként élvezett tekintélyével, ezekben az esetekben is Mátyás mellé állt, ily módon segítve őt akarata érvényesítésében.

³⁸ MOL DF 240426. Kiadása: ÁNYOS 1928, 242.

³⁹ MOL DL 59477. Kiadása: ÁNYOS 1928, 243. Haraszt: mai nevén Dunaharaszti.

⁴⁰ MOL DL 59484. Kiadása: ÁNYOS 1928, 243–244. Szentmiklós: mai nevén Szigetszentmiklós.

⁴¹ MOL DL 15225

⁴² MOL DL 15256. Kiadása: ÁNYOS 1927, 64–65.

⁴³ MOL DL 15513. Kiadása: ÁNYOS 1927, 65–66.

Podjebrád Katalin Magyarországra érkezése

Szilágyi Erzsébet közszereplései közé tartozott fia első királynéjának, Podjebrád Katalinnak a fogadása is. Mátyás király 1461. január 25-én állíttatta ki azt a hitlevelet, melyben ígéretet tett az időközben cseh királlyá koronázott Podjebrád Györgynek lánya, Katalin eljegyzésére.⁴⁴ A dokumentum szerint a cseh király 1461. május 1-jén Trencsénben volt köteles átadni leányát a magyar királynak, vagy amennyiben ő nem tud ott megjelenni, az általa odaküldött megbízottaknak. A leendő magyar királynét fogadó küldöttségben ott volt Szilágyi Erzsébet is, és az ő gondjaira bízta az ifjú hölgyet, aki még csak a 12. életévében járt.⁴⁵ A házassági szerződésben foglaltak szerint, a menyasszony fiatalságára való tekintettel, Mátyás és Katalin a házasságot csak két évvel az eljegyzés után hálhatták el. Azonban ha Erzsébet asszony és a rendek úgy kívánták, akkor ezt már hamarabb is megtehették. A hitlevélben Mátyás hitbér gyanánt Katalinnak adományozta többek között az óbudai és a diósgyőri várakat, a Csepel-szigetet, továbbá minden olyan birtokot és javakat, melyeket egykor Luxemburgi Zsigmond király özvegye, Cillei Borbála királyné birtokolt.

Fia első királyi házasságának ideje alatt Szilágyi Erzsébet kénytelen volt kiköltözni Óbudáról, azonban nem távolodott el a hatalmi központtól. A király anyja az esztergomi Szent István prépostságtól évi 16 arany forintért bérbe vett egy majorságot, mely Buda és Szentpál között, a nyéki út mellett feküdt. Csánki Dezső megállapította, hogy ezt a majorságot Buda városának első ismert bírása, Kuncz ispán alapította 1300 körül, és egy kőpalota állt rajta.⁴⁶ A történész szerint Erzsébet már 1461 óta itt lakhatott, bár arról, hogy fizette a bérleti díjat csak a következő évből van bizonyíték.⁴⁷ 1462 Szent Mihály napján, vagyis szeptember 29-én a prépostság örkanonokja, Ábrahám társaival együtt elismervényt állítottak ki az asszony által a majorságért kifizetett 16 arany forintról.⁴⁸ 1463. november 5-én Erzsébet újabb ilyen nyugtát kapott, ezúttal Damján esztergomi örkanonoktól.⁴⁹ Sajnos Hunyadi Mátyás első királyi házassága nem volt hosszú életű, ugyanis ifjú felesége, Katalin királyné 1464 márciusában, gyermekágyi lázban, alig tizenöt évesen elhunyt. Ekkor az óbudai várat Szilágyi Erzsébet örökölte, aki így visszatérhetett korábbi anyakirálynéi udvarába.⁵⁰

Szilágyi Erzsébet anyakirálynéságának jelentősége

Hunyadi Mátyás király minden bizonnyal igen nagy becsben tartotta és tisztelte édesanyját. Ezt tükrözik az 1463. február 19-én kiadott oklevelének szavai is,

⁴⁴ A hitlevél kiadása: TELEKI 1855, 3–6. Neumann Tibor magyar fordításában: CSUKOVITS 2008, 172–173.

⁴⁵ E. KOVÁCS 2008, 98.

⁴⁶ CSÁNKI 1906, 720.

⁴⁷ CSÁNKI 1906, 702.

⁴⁸ MOL DL 15771

⁴⁹ MOL DL 37643

⁵⁰ CSÁNKI 1890, 10.

melyben az Arad vármegyei Lippa királyi várához tartozó birtokokat adományozott Erzsébetnek.⁵¹ Ebben az adományozást részben a „szülőanyja iránti gyermeki szeretettel és jóakarattal” indokolta meg.⁵² Ugyanakkor a levélben szerepel egy másik, ennél jelentősebb érv is. Mátyás szándéka az volt, hogy Erzsébet az ő királyi rangjához méltó, előkelő udvart tarthasson fenn saját maga számára.⁵³ Kétségtelen, hogy az uralkodó nagyon sokat köszönhetett édesanyjának, amit vélhetően igyekezett is meghálálni neki. Az Óbudán berendezett saját udvar, valamint Erzsébet anyakirálynéi méltósága azonban véleményem szerint egy ennél – politikai szempontból – sokkal fontosabb célt szolgálhatott. Úgy gondolom, hogy ez a cél Mátyás királyi hatalmának hatékonyabb legitimációja lehetett. Érdekes egybeesést mutat az a tény, hogy Mátyás a mindenkori magyar királyné lakhelyétől szolgáló óbudai várban rendeztette be édesanyja udvarát. Szilágyi Erzsébet ebben a szimbolikus környezetben I. (Nagy) Lajos király édesanyjának, Piast Erzsébet özvegy anyakirálynénak az örökébe lépett. Ráadásul amilyen erélyes, határozott jellemű volt az Anjou-kori úrnő, éppolyan erős akaratú, karakán személyiségűként ismert a Hunyadi-kor nagyasszonya is, nem beszélve mindkettejük politikai befolyásáról, valamint gyermekeik iránti odaadásáról. Mindemellett ahogy azt Szilágyi Erzsébet okleveleinél láthattuk, Ányos Lajos is megjegyezte, hogy az asszony intézkedései szembetűnő hasonlóságot mutatnak egyes korábbi anyakirálynék, mint például az említett Anjou-kori özvegy rendelkezéseivel. Tény, hogy Szilágyi Erzsébet nem királyi házból származott, és nem is volt a szó szoros értelmében vett, megkoronázott anyakirályné. A közte és a száz évvel előtte élő lengyel származású királyné között kimutatható hasonlóságok révén azonban Erzsébet – jelképesen – ugyanazt a magas rangú női méltóságot személyesítette meg. Ezek alapján nem tartom kizártnak, hogy Mátyás (és talán az anyja is) ismerte Piast Erzsébet emlékét, s így a király tudatosan az ő alakjában kívánta feltüntetni saját édesanyját. Ez meglátásom szerint azért lehetett Mátyás számára hasznos, mert ezzel mind a saját uralkodói tekintélyét, mind családjá előkelőségét emelni tudta, amire szüksége is volt, hiszen ereiben nem csörgedezett királyi vér. Úgy vélem, hogy ebben a helyzetben Szilágyi Erzsébet anyakirálynéi méltósága a királyi vérvonalból származás, az uralkodáshoz való törvényes jog látszatát volt hivatott fenntartani. Főleg azt követően volt ez fontos, hogy Mátyás visszautasította Garai Anna kezét. Garai nádor lánya ugyanis anyai ágon a lengyel Piastokkal, apai ágon pedig Cillei Borbála német-római császárnéval és magyar királynéval, valamint Luxemburgi Erzsébet magyar királynéval állt rokonságban, így páratlan uralkodói legitimációt szolgálhatott

⁵¹ Kiadása: TELEKI 1855, 45–46.

⁵² „*ex illa filiali affectione, et benevolencia, quibus Illustri Domine Elysbeth Genitrici nostre carissime afficimur*” (TELEKI 1855, 45–46.)

⁵³ „*quantum illa magis consideracione ducti, ut eadem honori nostro Regio ac statui et conservacioni Curie sue utilins providere possit*” (TELEKI 1855, 46.).

volna Mátyásnak.⁵⁴ Mivel azonban Mátyás erre a házasságra nem volt hajlandó, a királyi trónhoz való jogát más módon kellett alátámasztania, legalábbis addig, amíg meg nem koronázzák Szent István koronájával, ami a hatalmát végleg törvényesíti. Erre szolgálhatott Erzsébet anyakirálynéi rangja, amivel – ha csak szimbolikusan is, de – szintén fia hatalmának megerősítéséhez járult hozzá.

Összegzés

Összességében megállapíthatjuk, hogy horogszegi Szilágyi Erzsébetnek nemcsak I. (Hunyadi) Mátyás királlyá választásában, hanem uralmának megszilárdításában is volt szerepe. Miután hatalomra segítette gyermekét, a közelében maradt, és minden eszközzel azon munkálkodott, hogy a fiát a trónon tartsa. A családközpontú, a Szilágyiak erélyes, elszánt jellemét öröklő asszony mindig kiállt Mátyás mellett, és minden lehetséges módon igyekezett segíteni őt akaratának érvényesítésében. Tette mindezt úgy, hogy nem akadályozta a királyt az önálló hatalomgyakorlásban, hanem alkalmazkodott Mátyás akaratához, és mindenben az ő érdekei szerint járt el. Ebből kifolyólag elmondhatjuk, hogy Erzsébet 1458–1464 közötti politikai szereplése az 1456. november – 1458. január közötti időszakhoz képest mérsékelt, visszahúzódóbb magatartást mutatott, és egyértelműen Mátyás királyi hatalmának stabilabb, hatékonyabb megalapozását szolgálta. Mindemellett az asszonyról nem pusztán a fiát odaadóan támogató anyaként, hanem anyakirálynéként is érdemes megemlékeznünk. Ő volt az első nem királyi családból származó magyar nő, aki két ízben is Magyarország első számú asszonyává vált. Rendíthetetlen politikai szerepvállalása, valamint a király anyjaként élvezett tekintélyes udvari méltósága révén Szilágyi Erzsébet a magyar történelem legkimagaslóbb női személyiségei közé tartozik.

Levéltári források

MOL DF = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Diplomatikai Fényképgyűjtemény

MOL DL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Diplomatikai Levéltár

Irodalom

ÁNYOS 1927 = Ányos Lajos: Szilágyi Erzsébet oklevelei. I. *Levéltári Közlemények* 5 (1927) 59–82.

ÁNYOS 1928 = Ányos Lajos: Szilágyi Erzsébet oklevelei. II. *Levéltári Közlemények* 6 (1928) 240–258.

⁵⁴ PÁLOSFALVI 2013, 349.

- BERTALAN – ALTMANN 1995 = Bertalan Vilmosné – Altmann Júlia: A középkori Óbuda. In: Kiss Csongor – Mocsy Ferenc (szerk.): *Óbuda évszázadai*. Budapest, 1995. 139–200.
- BONFINI 1959 = Bonfini, Antonio: *Mátyás király. Tíz könyv a magyar történetből*. Fordította Geréb László. Budapest, 1959.
- BONFINI 1995 = Bonfini, Antonio: *A magyar történelem tizedei*. Fordította Kulcsár Péter. Budapest, 1995.
- BUDAI 1866 = Budai Ferencz: *Polgári Lexicon*. III. kötet. Pest, 1866.
- CSÁNKI 1890 = Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. I. kötet. Budapest, 1890.
- CSÁNKI 1906 = Csánki Dezső: Kuncz ispán majora Budán. *Századok* 40 (1906) 685–725.
- CSUKOVITS 2008 = Csukovits Enikő (szerk.): *Mátyás és a humanizmus*. Budapest, 2008.
- E. KOVÁCS 2008 = E. Kovács Péter: *Mátyás, a reneszánsz király*. Budapest, 2008.
- ELEKES 1952 = Elekes Lajos: *Hunyadi*. Budapest, 1952.
- FRAKNÓI 1890 = Fraknói Vilmos: *Hunyadi Mátyás király. 1440–1490*. Budapest, 1890.
- FRAKNÓI 1896 = Fraknói Vilmos: *A Hunyadiak és a Jagellók kora (1440–1526)*. (A magyar nemzet története. IV. kötet). Budapest, 1896.
- FRAKNÓI 1913 = Fraknói Vilmos: *Szilágyi Mihály Mátyás király nagybátyja*. Budapest, 1913.
- KAPRINAI 1767 = Kaprinai István: *Hungaria diplomatica temporibus Mathie de Hunyad regis Hungariae. Pars I*. Bécs, 1767.
- KUBINYI 2001 = Kubinyi András: *Mátyás király*. Budapest, 2001.
- KUBINYI 2005 = Kubinyi András: Mátyás trónra kerülése és hatalmának megszilárdulása. In: Engel Pál – Kristó Gyula – Kubinyi András: *Magyarország története 1301–1526*. Budapest 2005, 214–224.
- KUBINYI 2007 = Kubinyi András: Hunyadi Mátyás, a személyiség és a király. *Aetas* 22 (2007) 83–100.
- NAGY 1863 = Nagy Iván: *Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal*. X. kötet. Pest, 1863.
- PÁLOSFALVI 2013 = Pálosfalvi Tamás: Szegedtől Újvárig. Az 1458–1459. esztendőkről krónikájához. *Századok* 147 (2013) 347–380.

PÁLOSFALVI 2015 = Pálosfalvi Tamás: Tettes vagy áldozat? Hunyadi László halála. *Századok* 149 (2015) 383–441.

RANSANUS = Ransanus, Petrus: *A magyarok történetének rövid foglalata*. Fordította Blazovich László és Galántai Erzsébet. Budapest, 1999.

TEKE 1997 = Teke Zsuzsa: Szilágyi Erzsébet. In: *Nők a magyar történelemben*. Szerk.: R. Várkonyi Ágnes. Budapest, 1997. 26–45.

TELEKI 1855 = Teleki József: *Hunyadiak kora Magyarországon*. XI. kötet. Pest, 1855.

THEINER 1860 = Theiner, Augustino: *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia. Tomus II*. Róma 1860.

Elektronikus dokumentum

ENGEL Genealógia = Engel Pál: Középkori magyar genealógia. In: Uő.: *Magyar középkori adattár*. CD-ROM

Képek forrása

1. kép: http://andrassygimi.hu/joomla/wrappers/koll_tortenet/images/szilagyi.jpg (Letöltés: 2017.11.22.)

2. kép: http://andrassygimi.hu/joomla/wrappers/koll_tortenet/images/szilagyi_cs_cimere_1409.jpg (Letöltés: 2017.01.24.)

3. kép: <http://mek.oszk.hu/00800/00893/html/img/nagy/29e9.jpg> (Letöltés: 2018.02.11.)

4. kép: <http://mek.oszk.hu/01400/01466/html/nagykep.jpg> (Letöltés: 2015.07.08.)

5. kép: <https://2.bp.blogspot.com/-hKq4vCck3GM/VqScxM3kTbI/AAAAAAAAAao4/Hz8tNVNZMbk/s1600/M%25C3%25A1ty%25C3%25A1sanyja.jpg> (Letöltés: 2017.11.22.)

6. kép: https://upload.wikimedia.org/wikibooks/hu/5/53/Szilágyi_Erzsébet_pe_csetje.jpg (Letöltés: 2018.01.24.)

The political activity of Elisabeth Szilágyi between 1458 and 1464

TAMÁS CSIFÓ

Elisabeth Szilágyi of Horogszeg was the renowned dowager of the Kingdom of Hungary in the 15th century. She is considered to be one of the most famous women in the history of Hungary. Still, her life, apart from certain periods, is mostly unknown in front of the widespread public. During the 19th and 20th century, in the Hungarian historiography Elisabeth was portrayed as a less important, subsidiary character, and no one has written a biographical monograph about her based on historical documents to this day. However, in the year 2018 we celebrate the 560th anniversary of the election of King Matthias I of Hungary. This provides us an opportunity to commemorate about those, who had helped him ascending the throne of Hungary. The historical books have emphasized only Elisabeth's role in the election of her son, paying less attention to the subsequent chapters of her story. This study presents Elisabeth's life between 1458 and 1464, from the election to the coronation of king Matthias Corvinus I. This work investigates the political activity performed by the noble widow in these years in order to help her son stabilizing his power. In addition, it examines Elisabeth's high-ranking title as "queen mother"; her special dignity deriving from the fact that she was the mother of the king.